

Knygotyra
2022, vol. 79, pp. 270–293

ISSN 0204–2061 eISSN 2345-0053
DOI: <https://doi.org/10.15388/Knygotyra.2022.79.128>

LIETUVOS VALSTYBINĖS ARCHYVŲ SISTEMOS ĮSTAIGŲ VEIKLA VYKDANT IŠ LIETUVOS IŠGABENTO AR SU LIETUVA SUSIJUSIO ARCHYVINIO PAVELDO PAIEŠKAS

Daiva Lukšaitė

Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos
Dokumentų ir archyvų valdymo ir naudojimo skyriaus vedėja
Mindaugo g. 8, LT-03107 Vilnius
El. paštas daiva.luksaite@archyvai.lt

Santrauka. *Archyvų institucijoms veikiant globalizacijos, skaitmeninės kultūros ir technologinių pokyčių sąlygomis, išblaškytieji archyvai vertinami įvairiais aspektais (teoriniu, sociopolitiniu ar technologiniu). Išblaškytųjų archyvų prieinamumo užtikrinimas išlieka esminiu archyvų tikslu, neatsiejamu nuo dokumentinio paveldo kaupimo (komplektavimo) archyvuose strategijų, archyvinių principų ar dokumentų koncepcijų taikymo, šalies ar konkretaus regiono istorijos išmanymo, teisės sistemos žinių. Išblaškytųjų archyvų tyrimai ir geroji patirtis svarbi ir Lietuvos valstybės archyvams. Lietuvoje apie archyvų veiklą siekiant susigrąžinti neteisėtai išvežtus dokumentus yra rašęs prof. Zigmantas Kiaupa. Tačiau Lietuvos valstybės archyvų archyvinio paveldo paieškos po 1990 m. mokslinių publikacijų objektu nėra tapusios. Straipsnyje aptariama Lietuvos valstybinės archyvų sistemos įstaigų nuo 1990 m. vykdyta veikla, siekiant identifikuoti ne Lietuvoje saugomą, bet*

Received: 2021 12 08. Accepted: 2022 09 15

Copyright © 2022 Daiva Lukšaitė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access journal distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

su Lietuva susijusių dokumentinį paveldą. Dėmesio centre – teisinio reglamentavimo kūrimas, dokumentų ir informacijos apie identifikuotus su Lietuva susijusius dokumentus kaupimas bei tolesnės valstybės archyvų veiklos kryptys. Archyviniai šaltiniai rodo, kad nuo 1990 m. su Lietuva susijusių dokumentų identifikavimas ir jų saugojimo Lietuvoje veikla – tęstinis ir nuoseklus procesas, nepaisant to, jog šios veiklos apimtys nėra didelės ir ją vykdančios dalyvauja vos keli archyvai. Nagrinėti Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir valstybės archyvų veiklos dokumentai leidžia teigti ir tai, kad tarptautiniai ar dvišaliai susitarimai padeda užmegzti glaudesnius profesinius ryšius, bet nėra būtina sąlyga dokumentų paieškoms atlikti. Svarbu koordinuoti metodinės pagalbos teikimą su Lietuva susijusių dokumentų saugotojams (ypač užsienio lietuviams), taip pat dokumentų tvarkymo, aprašymo, skaitmeninimo ir sklaidos veiklas, nes jos reikalauja skirtingų kompetencijų.

Straipsnyje daroma išvada, kad Lietuvos įstatyminis reguliavimas sudarė teisinę galimybę valstybės archyvams priimti savarankiškus sprendimus dėl su Lietuva susijusių dokumentų kaupimo strategijos ir aktyviau įsitraukti į skaitmeninio kultūros paveldo aktualinimo veiklas. Lietuvos valstybės archyvai su Lietuva susijusio dokumentinio paveldo kaupimo nesieja tik su dokumentų fizine forma. Straipsnyje teigiama, kad skaitmeninės kultūros objektų kaupimas ir aprašomosios informacijos sklaida archyvuose pasitelkiant keletą informacijos paieškos priemonių apsunkina informacijos pasiekiamumą. Todėl informacijos kaupimas (aprašomosios ir kt.) ir jos pateikimas viešai prieigai, vartotojui sudarant galimybę šia paslauga pasinaudoti vieno langelio principu, turėtų tapti valstybinės archyvų sistemos įstaigų prioritetine veikla.

Reikšminiai žodžiai: archyvas, archyviniai dokumentai, diasporos archyvai, išblaškytieji archyvai, kultūros vertybės, paveldas.

Attempts of Lithuanian State Archive Institutions to Search for Archived Heritage Exported from Lithuania in the Past or Related to Lithuania

Summary. As archival institutions are operating under the conditions of globalization, digital culture, and technological changes, displaced archives are evaluated from various aspects (theoretical, sociopolitical, or technological). Ensuring the accessibility of displaced archives remains the fundamental goal of archives, which is inseparable from the strategies of document heritage accumulation (acquisition) in archives, the application of archival principles or document concepts, knowledge of the history of a country or

a specific region, and knowledge of the legal system. The research and good practice of displaced archives is also of importance for the state archives of Lithuania. Professor Zigmantas Kiaupa discussed the efforts by archives in an attempt to recover documents illegally exported from Lithuania. However, searches for the archival heritage by the Lithuanian state archives after 1990 have not become the object of scientific publications. The article gives a review of the actions of the state archives system since 1990 which was aimed at identifying the documentary heritage related to Lithuania but preserved abroad. The focus of attention is on the creation of legal regulation, accumulation of documents, and information about the identified documents related to Lithuania and the further activities of state archives. Archival sources show that, since 1990, the identification of documents related to Lithuania and preserved abroad along with the activity of their storage in Lithuania is a continuous and consistent process, although the scope of this activity is not large, and only a few archives have been participating in its implementation. The review of the activity of the Office of the Chief Archivist of Lithuania and the state archives proves that international agreements or agreements of cooperation between two countries contribute to the establishment of close professional relationships, but it is not a prerequisite for the document search. It is more important to provide methodological assistance to those who have preserved the documents related to Lithuania (especially to Lithuanians living abroad) as well as to coordinate the activities related to document management, their description, digitization, and publication, as these activities require different competencies. The article concludes that the legislative regulation of Lithuania created legal opportunities for the state archives to make independent decisions regarding the strategy of collecting documents related to Lithuania and to be more actively involved in the activities of digital cultural heritage actualization. The state archives of Lithuania do not associate the accumulation of documentary heritage related to Lithuania only with the physical form of documents. The article argues that the accumulation of digital cultural objects and the dissemination of descriptive information in archives using several information retrieval tools further complicates the accessibility of information. This is why the accumulation of information and its provision to the user, based on the one-stop-shop principle, should be regarded as a priority.

Keywords: *archives, archival records, diaspora archives, displaced archives, cultural value, heritage.*

ĮVADAS

Archyvų institucijos siekia sistemingai kaupti dokumentus, atspindėti įvairius istorijos laikotarpius, reiškinius. Tačiau archyvų kaupimo procesą ar pastangas išsaugoti dokumentų rinkinių vientisumą neretai sujaukia globalūs kariniai konfliktai ar paprasčiausias žmogiškasis faktorius. Archyvarų bendruomenė po Antrojo pasaulinio karo daug vilčių siejo su Vienos konvencija (1983 m. balandžio 8 d., angl. *Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts*), tačiau jau 1984 m. konvencija pavadinta mirusia¹, o Tarptautinės archyvų tarybos (toliau vadinama TAT) rekomendacija dėl konvencijos taikymo, kaip nurodo ilgametis šios organizacijos atstovas Charlesas Kecskemeti, tapo politinių atakų taikiniu². Po Antrojo pasaulinio karo išblaškytųjų archyvų sritį veikė ne tik šaltojo karo režimas, bet ir skirtingos paveldo priklausomybės interpretacijos, kompromisų paieškos ar akivaizdus šios temos ignoravimas. TAT 1995 m. paskelbė „Reference Dossier on Archival Claims“ (sudarytojas Herve Bastien), kuriame yra tarptautiniai teisės aktai, UNESCO rezoliucijos ir pagrindiniai TAT dokumentai, taip pat ir TAT rekomendacija dėl Vienos konvencijos³. Praėjus dvidešimčiai metų po Vienos konvencijos priėmimo, 2004 m. Austrijoje vykusiame TAT kongrese Alžyro nacionalinis archyvas iš naujo kėlė išblaškytųjų archyvų klausimą. 2009 m. TAT vykdomasis komitetas sudarė Išblaškytųjų archyvų darbo grupę⁴, tačiau grupei veikiant svarbių sprendimų priimta nebuvo. Pastangos spręsti išblaškytųjų archyvų klausimus tarptautinių sutarčių, konvencijų pavidalu parodė, kad šie archyvai reikalauja išskirtinių sprendimų, kurių įgyvendinti nepavyksta dėl sunkiai suderinamų suinteresuotų subjektų politinių, kultūrinių ir (ar) geopolitinių interesų.

Išblaškytieji archyvai archyvų tyrėjų vertinami teoriniu, sociopolitiniu ir technologiniu aspektais. Archyvistikos tyrėja Anne J. Gilliland teigia, kad archyvų nuostatos dėl išblaškytųjų archyvų ir ryšių su juos valdančiomis valstybėmis yra grindžiamos dokumentų fizinės formos ir tautinių valstybių suvokimu. Tai įrėmina dokumentų kaip koncepcijų, o ne fizinių vienetų sampratą ir nesusitapatinama su XXI amžiaus struktūromis. Šios struktūros ir infrastruktūros leidžia turėti dokumento skaitmeninį pavidalą ir kartu būti skirtingai atspindėtiems ir su-

- 1 KECSKEMETI, Charles. Archives Seizures: the Evolution of International Law. In *Displaced Archives*. London: Routledge, 2018, p. 15.
- 2 Ten pat.
- 3 LOWRY, James. Introduction: Displaced Archives. In *Displaced Archives*. London: Routledge, 2018, p. 3.
- 4 Ten pat.

prastiems geografinių, politinių, socialinių ir intelektinių erdvių kontekstuose⁵. Ši tyrėja – dominuojančio archyvų tinklo koncepcijos šalininkė, akcentuojanti dokumentų metaduomenų reikšmę. Jos nuomone, metaduomenys sietini su klasifikavimo schemomis, dokumentų buvimą ar nebuvimą leidžiančiu nustatyti archyvinio aprašymu ar platesniu istorinių įvykių pateikimu⁶, o išsami dokumentų charakteristikų analizė ir sisteminimas leistų archyvams tapti proaktyviems kuriant tinklus ir veikiant globalizacijos sąlygomis⁷. Pažymima, kad ateities veikslių kūrimas bus sudėtingas, jei bus remiamasi darbo su fiziniiais dokumentais patirtimi ir tautine valstybe grįstu praeities supratimu⁸. Taigi archyvų institucijų veikimas skaitmeninės kultūros sąlygomis skatina iš naujo įvertinti archyvinio paveldo paieškų strategijas, sukauptų dokumentų ir (ar) informacijos prieigos užtikrinimą. Istorikas Vincentas Hiribarrenas, analizuodamas politinės santvarkos ir archyvų prieinamumo ryšius, buvusių kolonijinių valstybių patirtį, susijusią su dokumentų perkėlimu iš buvusių kolonijų, daro išvadą, kad išblaškytieji archyvai yra bendras kolonializmo palikimas⁹. Esama tyrimų, kuriuose konkrečių regionų ar šalių kariniai konfliktai analizuojami būtent archyvų aspektu. Šiame kontekste paminėtinas istorikės Patricios Kennedy Grimsted Antrojo pasaulinio karo įtakos archyvams tyrimas ir dėmesys Rusijoje vietą radusioms archyvinėms vertybėms. Lietuvoje apie archyvų veiklą siekiant susigrąžinti neteisėtai išvežtus dokumentus yra rašęs prof. Zigmantas Kiaupa, nemažai domėjęsis prievarta perkeltomis kilnojamosiomis kultūros vertybėmis ir jų keliais įvairiais Lietuvos istorijos laikotarpiais¹⁰. Akademikas rėmėsi archyvistikos žinovų Lietuvoje dr. Sigito Jegelevičiaus, kitų valstybės archyvuose dirbusių ir pirminius šaltinius nagrinėjusių istorikų publikacijomis. Z. Kiaupa nagrinėjo pastangas susigrąžinti prarastas kilnojamasias kultūros vertybes 1918–1940 m. Nemenkas dėmesys buvo skirtas ir kilnojamųjų kultūros vertybių grąžinimo klausimams pagal Lietuvos ir Rusijos 1920 m. taikos sutartį, taip pat Lietuvos ir Lenkijos 1921 m. taikos sutartį. Mokslinės publikacijos atskleidžia

5 GILLILAND, Anne J. Networking Records in Their Diaspora: a Reconceptualisation of „Displaced Records“ in a Postnational World. In *Displaced Archives*. London: Routledge, 2018, p. 180.

6 Ten pat, p. 181.

7 Ten pat, p. 191.

8 Ten pat.

9 HIRIBARREN, Vincent. Hiding the Colonial Past?: a Comparison of European Archival Policies. In *Displaced Archives*. London: Routledge, 2018, p. 74.

10 KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos kultūros vertybių kelionės iki 1990 m.: praradimai ir sugrąžinimai*. Vilnius: Versus aureus, 2006, 141 p.

konkrečių atskirų dokumentų rinkinių sugražinimą į Lietuvą, jų perdavimą iš vienos šalies (institucijos) į kitą. Svarbu pažymėti, kad Lietuvos valstybės archyvų archyvinio paveldo paieškos po 1990 m. mokslinių publikacijų objektu nėra tapusios. Apibendrintai teigtina, kad išblaškytųjų archyvų prieinamumo užtikrinimas išlieka esminiu tikslu, neatsiejamu nuo dokumentinio paveldo kaupimo (komplektavimo) archyvuose strategijų. Tokių archyvų tyrimas neatsiejamas ir nuo archyvinių principų (kilmės, pagarbos fondui) ar dokumentų koncepcijų taikymo, šalies ar konkretaus regiono istorijos išmanymo, teisės sistemos žinių. Tai išlieka svarbu ir Lietuvos atminties institucijoms, ieškančioms naujų būdų identifikuoti archyvinius dokumentus, rasti prieigos prie jų būdus ir užtikrinti informacijos apie juos sklaidą.

Šio straipsnio tikslas – aptarti Lietuvos valstybinės archyvų sistemos įstaigų veiksmus vykdant iš Lietuvos išgabento ar su Lietuva susijusio archyvinio paveldo paieškas, informacijos apie šiuos dokumentus kaupimą bei numatyti valstybės archyvų veiklos kryptis plėtojant šią veiklą. Šiam tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: 1) nustatyti nuo 1990 m. taikomus išblaškytojo paveldo kaupimo valstybės archyvuose reikalavimus, 2) pristatyti Lietuvos valstybinės archyvų sistemos įstaigų veiksmus, atliekamus siekiant identifikuoti ir sukaupti su Lietuva susijusį archyvinį paveldą. Straipsnyje taikomi dokumentų analizės, lyginamasis, apibendrinimo metodai.

Pagrindinis tyrimo šaltinis – archyviniai šaltiniai, t. y. Lietuvos valstybės naujajame archyve saugomi Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – LAGD) dokumentai (nuo 1995 m. įstaigos pavadinimas pakeistas į Lietuvos archyvų departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011 m. – į Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybą), taip pat Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos saugomi veiklos dokumentai (valstybės archyvų veiklos ataskaitos, raštai ir kiti dokumentai).

IŠ LIETUVOS IŠGABENTO AR SU LIETUVA SUSIJUSIO ARCHYVINIO PAVELDO PAIEŠKŲ TEISINIS REGULIAVIMAS

Pirmasis Lietuvos Respublikos valstybės archyvas buvo įkurtas 1921 m. spalio mėnesį. Archyvų įstatymas nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu nebuvo priimtas – archyvas savo veiklą vykdė vadovaudamasis įstaigos nuostatais, tačiau jau tuo metu ėmė ryškėti požiūris į sisteminių dokumentų kaupimą. 1990 m., skirtingai nei atkūrus Lietuvos valstybę 1918 m., Lietuvoje funkcionavo valstybinė archyvų sistema (1990 m. balandžio 18 d. Lietuvos

Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 114 įsteigta Lietuvos archyvų generalinė direkcija prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės¹¹ ir valstybės archyvai). Nuoseklu, kad priimant sprendimus, susijusius su archyvinių dokumentų sugrąžinimu iš užsienio šalių, buvo įtraukiamos valstybinės archyvų sistemos įstaigos. Nagrinėjant visos valstybinės archyvų sistemos mastu numatytas priemones, išryškėja kelios kryptys: teisinio reglamentavimo kūrimas, sutarčių su kitų šalių archyvų institucijomis pasirašymas, ryšių su diaspora glaudinimas ir dokumentų paieškos.

TEISINIO REGLAMENTAVIMO KŪRIMAS

Teisinio reglamentavimo kūrimo aspektu išskirtini trys etapai: 1) 1990–1995 m.; 2) 1996–2010 m.; 3) nuo 2011 m. iki šiol. Pirmajame etape buvo pradėtas taikyti archyvų veiklą ir esminius procesus reglamentuojantis Archyvų įstatymas ir šio įstatymo lydimieji dokumentai – Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu patvirtinti Lietuvos valstybinio archyvų fondo nuostatai. Antrasis etapas susijęs su minėtųjų teisės aktų pakeitimais ir nauju kultūros paveldo apsaugos įstatyminiu reglamentavimu. Trečiasis etapas išskiriamas dėl pakeisto įstatyminio reglamentavimo, atitinkamų kultūros vertybėms registruoti skirtų informacinių priemonių ir „Globalios Lietuvos“ – užsienio lietuvių įsitraukimo į valstybės gyvenimą – kūrimo 2011–2021 m. programos (toliau – „Globalios Lietuvos“ programa) įgyvendinimu.

1990 m. vasario 13 d. priimto Lietuvos TSR archyvų įstatymo¹² 3 straipsnyje buvo nustatyta, kad „Lietuvos TSR rūpinasi Lietuvos istorinio paveldo dokumentų, atsідūrusių už Lietuvos TSR sienų, susigrąžinimu ir skatina bei remia lietuvių tautiečių užsienyje sukauptų archyvalių pargabenimą į Lietuvą ir jį finansuoja“. Tokia įstatyminė nuostata galiojo iki 1995 m. pabaigos, kai įsigaliojo naujai priimto Lietuvos Respublikos archyvų įstatymo 19 straipsnio nuostata: „Valstybė rūpinasi Lietuvos istorinio paveldo dokumentų, esančių kitose valstybėse, susigrąžinimu ir jo finansavimu, skatina, remia ir finansuoja dokumentų ar jų kopijų, reikšmingų Lietuvos istorijai ir kultūrai, įsigijimą.“¹³

- 11 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsakymas Nr. 1 „Dėl Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos pradžios“. Vilnius, 1990, rugpjūčio 17. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 1, l. 1.
- 12 Lietuvos TSR archyvų įstatymas. Vilnius, 1990, vasario 13. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F079527298F9>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
- 13 Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas. Vilnius, 1995, gruodžio 5. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

Įsigaliojus Lietuvos TSR archyvų įstatymui, pradėti rengti Valstybinio archyvų fondo nuostatai, reglamentuojantys valstybės archyvuose saugomų dokumentų administravimą. Nuostatų projekto, 1990 m. spalio 22 d. teikto tvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybei, 2.3.3 papunkčiu siekta nustatyti, jog „Lietuvos valstybinis archyvų fondas papildomas dovanotais, pirktais, paveldėtais ar juridinių ar fizinių asmenų bei deponavimui saugojimui perduotais dokumentais, taip pat iš užsienio susigrąžintais istorinio paveldo dokumentais bei tautiečių, gyvenančių užsienyje, sukauptomis ir Lietuvos Respublikos įgytomis archyvalijomis“¹⁴. Valstybinio archyvų fondo nuostatų, kuriuos Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino 1993 m. (vėlesnė redakcija – 1996 m.¹⁵), 34 punkte nustatyta: „Lietuvos valstybinis archyvų fondas taip pat papildomas susigrąžintais iš užsienio Lietuvos istorinio paveldo dokumentais bei užsienyje gyvenančių asmenų sukauptais ir Lietuvos Respublikos įsigytais dokumentais ar jų kopijomis.“¹⁶ Nuostatų 1996 m. redakcijos 26.6 papunktyje įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos valstybinis archyvų fondas papildomas „sugrąžintais iš užsienio Lietuvos istorinio paveldo dokumentais bei užsienyje gyvenančių asmenų sukauptais ir Lietuvos Respublikos įsigytais dokumentais“¹⁷. Taigi galima teigti, kad Lietuvos valstybinės archyvų sistemos įstaigos tik atkūrus nepriklausomybę įgijo teisinį pagrindą remtis įstatyminiu reglamentavimu, nors dalies teisės aktų ir (ar) praktikos, kaip juos susigrąžinti pasikeitus politinėms aplinkybėms, ypač iš TSRS, buvo stokojama.

LAGD 1993 m. buvo parengusi Lietuvos archyvų fondo dokumentų, esančių užsienio valstybėse, paieškų ir susigrąžinimo programą, kurios projekte numatyta: „Darbas pradedamas nuo geriausiai šiuo metu žinomų Nepriklausomos Valstybių Sandraugos (NVS) archyvų. Vėliau, esant galimybei, einama prie Europos šalių ir Lietuvių emigracijos centrų užsienyje. Lietuvai priklausantys fondai bus siekiami susigrąžinti, o fondų, kurie nepriklauso Lietuvai, dokumentai bus kopijuojami (mikrofilmuojami, kserokopijuojami, fotografuojami).“¹⁸

- 14 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 66. Vilnius, 1990, spalio 22 d. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, l. 10.
- 15 2004 m. priimtame Lietuvos Respublikos dokumentų ir archyvų įstatyme tokių nuostatų rengimas nėra numatytas.
- 16 Lietuvos valstybinio archyvų fondo nuostatai. Vilnius, 1993, vasario 23 d. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.71CFA3CD54D3>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
- 17 Lietuvos valstybinio archyvų fondo nuostatai. Vilnius, 1996, gegužės 13 d. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C0F9C9C3CBB6>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
- 18 Lietuvos archyvų fondo dokumentų, esančių užsienio valstybėse, paieškų ir susigrąžinimo programa: projektas. Vilnius, 1992. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 47, l. 3.

Šį projektą lydėjo ir numatomų komandiruočių 1993 metais planas, kuriame minimos Baltijos šalys, Baltarusija, Rusija, Lenkija¹⁹. Taigi ne tik imtasi kryptingai planuoti dokumentų paieškas, bet ir stengiamasi užmegzti bendradarbiavimo ryšius su kitų šalių archyvarais.

1996 m. pradėtas taikyti Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, kuriame nustatyta kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugą užtikrinančios institucijos ir jų kompetencija, kultūros vertybių apskaita. Šio įstatymo 25 straipsnyje nustatyta: „Neteisėtai iš Lietuvos Respublikos išvežtoms kilnojamosioms kultūros vertybėms gražinti senaties terminas netaikomas. Lietuvos Respublikos Vyriausybė organizuoja dingusių kilnojamųjų kultūros vertybių paiešką ir gražinimą.“²⁰ Išplečiamas ir įstaigų, įgaliotų atlikti kultūros vertybių paieškas, ratas (Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Kultūros paveldo komisija, Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba ir valstybės archyvai, kitos atminties ir mokslo institucijos, mokslo institucijos). 1995 m. pabaigoje buvo priimtas Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas, kurio 19 straipsnis skirtas Lietuvos istorinio paveldo dokumentų, esančių kitose valstybėse, susigražinimui ir įsigijimui, įtvirtinant nuostatą, jog „[v]alstybė rūpinasi Lietuvos istorinio paveldo dokumentų, esančių kitose valstybėse, susigražinimu ir jo finansavimu, skatina, remia ir finansuoja dokumentų ar jų kopijų, reikšmingų Lietuvos istorijai ir kultūrai, įsigijimą“²¹. 1996 m. Valstybinio archyvų fondo nuostatuose numatyta, kad „Lietuvos valstybinis archyvų fondas papildomas sugražintais iš užsienio Lietuvos istorinio paveldo dokumentais bei užsienyje gyvenančių asmenų sukauptais ir Lietuvos Respublikos įsigytais dokumentais“²².

Nuo 2005 m. galiojančioje Dokumentų ir archyvų įstatymo redakcijoje atskiro straipsnio dėl užsienyje saugomų vertybių nėra. Užsienyje esančių vertybių įsigijimas nėra reglamentuojamas ir šio įstatymo lydimuosiuose teisės aktuose.

19 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir valstybinių archyvų komandiruočių planas 1993 metais. Vilnius, 1992. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 47, l. 22.

20 Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių įstatymas. Vilnius, 1996, sausio 23. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C5DA698A4015>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

21 Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas. Vilnius, 1995, gruodžio 5. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6>>. [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

22 Lietuvos valstybinio archyvų fondo nuostatai. Vilnius, 1996, gegužės 13. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C0F9C9C3CBB6>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

Atsisakius Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu tvirtinamų nuostatų, nuo 2006 m. imamas taikyti Nacionalinio dokumentų fondo papildymą reglamentuojantis teisės aktas²³. Šiuo metu galiojantis Nacionalinio dokumentų fondo papildymo tvarkos aprašas nustato nevalstybinių organizacijų, privačių juridinių ir fizinių asmenų veiklos dokumentų, taip pat iš užsienio valstybių gautų Lietuvos istorinio paveldo ar su Lietuva susijusių dokumentų ar jų kopijų vertinimo ir priėmimo į valstybės archyvus tvarką, t. y. vertinimo kriterijus, procedūras, perėmimo procedūrą įforminančius dokumentus. Nuo 2011 m. pradėta vykdyti „Globalios Lietuvos“ programa sudarė galimybes užsienyje atliekamas dokumentų paieškas vertinti kitame veiklų kontekste. 2013 m. pradėjusios veikti Lietuvos kultūros tarybos skiriamas projektinis finansavimas tapo viena pagrindinių galimybių vykti vykdyti paieškų arba teikti konsultacijas užsienyje gyvenantiems lietuviams dokumentų sisteminimo, tvarkymo ar skaitmeninimo klausimais.

Išblaškytieji archyviniai dokumentai ne kartą tapo ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės programų ar kitų strateginių dokumentų dalimi. Šiuo aspektu svarbus 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas²⁴, kuriame „Globalios Lietuvos“ klausimams skirtas atskiras tikslas, uždaviniai ir įvardytos atsakingos institucijos. Nuo šio plano neatsiejama Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros ir kūrybingumo programa, kurioje nurodoma: „Į istorinės atminties aktualizacijos procesą menkai įtraukiamos įvairios visuomenės grupės, vietos bendruomenės, užsienio lietuviai, menininkai.“²⁵ Įgyvendinant Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų planą, turėtų būti „[s]udarytas ir viešinamas užsienio lietuvių saugomų archyvinių dokumentų fondų, reikšmingų Lietuvos kultūros paveldui, sąrašas“²⁶. Taigi galima daryti prielaidą, kad, praėjus keliems dešimtmečiams nuo Nepriklausomybės atkūrimo, išblaškytųjų vertybių, tarp jų ir archyvinių dokumentų, identifikavimas

23 Nacionalinio dokumentų fondo papildymo taisyklės. Vilnius, 2006, lapkričio 22 d. Prienamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2D5A2554D503>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

24 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas. Vilnius, 2020, rugsėjo 9. Prienamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d492e050f7dd11eaa12ad7c04a383ca0>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

25 2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programa. Vilnius, 2021, rugsėjo 29. Prienamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a4bc48c021db11eaa51399bc661f78e7>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

26 Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų planas. Vilnius, 2020, lapkričio 16. Prienamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7d012370280b11eb932eb1ed7f923910>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

ir suradimas išlieka svarbus tiek veiklos planavimo, tiek įgyvendinimo prasme. Itin svarbu, kad vertinamas ir užsienio lietuvių įsitraukimo lygmuo, nes aktyvus diasporos dalyvavimas vykdant paieškas ar rūpinantis dokumentų išsaugojimu yra esminis sėkmės veiksnys. Tik diasporos įsitraukimas užtikrina prieigą prie užsienio šalyse saugomų archyvinių dokumentų.

SUTARČIŲ SU KITŲ ŠALIŲ ARCHYVŲ INSTITUCIJOMIS PASIRAŠYMAS IR RYŠIŲ SU DIASPORA GLAUDINIMAS

Glaudesnę valstybės archyvų ir užsienyje veikiančių organizacijų bendradarbiavimą užtikrina ir pavienės įstaigų ar atskirų asmenų iniciatyvos, ir dvišaliai susitarimai²⁷. 1991–1992 m. pasirašytoje sutartyje su Baltarusijos archyvų institucija numatyta, kad sutarties šalys padeda išsiaiškinti neprofilinius dokumentus, esančius kitos šalies archyvuose, o šių dokumentų grąžinimas sprendžiamas derybų būdu, vadovaujantis valstybių įstatymais, pasirašant specialius susitarimus²⁸. Tokia pati nuostata numatyta ir susitarimuose su Ukrainos, Rusijos archyvų institucijomis.

LAGD ir Lenkijos vyriausiosios archyvų direkcijos susitikimo 1994 m. spalio 26 d. komunikatu sutarta, kad šalys keisis informacija apie archyvinius dokumentus ar jų fondus, apimančius kitos šalies teritoriją. Itin svarbi ir kita šio dokumento nuostata: „Šalys susitaria, kad archyvinių dokumentų originalai ar fondai, sudaryti kitose šalyje ir apimantys kitos šalies teritoriją, vadovaujantis tarptautiniais archyvinio tvarkymo principais, grąžinami tai šaliai, kurios teri-

27 1991 06 05 bendradarbiavimo susitarimas su Archyvų reikalų komitetu prie RTFSR Ministrų Tarybos, 1992 02 26 – Vyriausiąja archyvų valdyba prie Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos, 1992 12 04 – Vyriausiąja archyvų valdyba prie Ukrainos Ministrų Tarybos, 1992 12 17 – Estijos Respublikos archyvų departamentu, 1992 12 17 – Latvijos Respublikos valstybinių archyvų generaline direkcija, 1993 04 24 – Švedijos nacionaliniu archyvu, 1993 06 11 – Lenkijos vyriausiąja archyvų direkcija, 1994 11 07 – Lituanistikos tyrimo ir studijų centru, 1994 12 08 – Žydų mokslinio tyrimo institutu (YIVO), 1995 06 29 – Jungtinių Valstijų Holokausto memorialiniu muziejumi, 1995 08 11 – Izraelio nacionalinio holokausto aukų ir pasipriešinimo didvyrių atminties muziejumi YAD VASHEM. Iš Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės rašto Nr. 748 „Dėl tarptautinių sutarčių vykdymo“. Vilnius, 1995, lapkričio 28. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 141, l. 228.

28 Sutartis dėl bendradarbiavimo tarp Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Vyriausiosios archyvų valdybos prie Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos. Vilnius, 1992, vasario 26. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 21, l. 2.

toriją apima tie archyviniai dokumentai ar jų fondai.²⁹ Archyvinių dokumentų ar jų kopijų perdavimo tvarka, konkrečios sąlygos ir laikas turi būti aptarti techniniame protokole, sudarytame pagal jau minėtos bendradarbiavimo sutarties principus. Pagal komunikato nuostatas, šalys įsipareigojo grąžinti viena kitai metrikinių įrašų, esančių kitos šalies teritorijoje, knygas³⁰. Tačiau praktikoje paprastai būdavo perduodami ne dokumentai, o dokumentų kopijos.

LAGD ne kartą kėlė dokumentų iš Rusijos Federacijos sugrąžinimo klausimą. Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko 1993 m. lapkričio 17 d. potvarkiu Nr. 784 buvo sudaryta komisija deryboms su Rusijos Federacija dėl archyvinių dokumentų susigrąžinimo, tačiau jai pavesta rūpintis tik buvusio SSR valstybės saugumo komiteto (KGB) LTSR padalinio archyvinių dokumentų susigrąžinimu³¹ (beje, Rusijos Federacija atsisakė sudaryti komisiją dėl KGB dokumentų grąžinimo). Buvo teikiamas siūlymas sukurti ekspertų grupę prie bendros Lietuvos ir Rusijos Federacijos komisijos prekybos, ekonomikos ir socialiniams klausimams spręsti, dėl kurios sudarymo buvo susitarta 1993 m. lapkričio 18 d. Į šios ekspertų grupės sudėtį turėjo įeiti Užsienio reikalų ministerijos, LAGD, Lietuvos istorijos instituto atstovai, ji turėjo rūpintis kitų archyvinių dokumentų, teisėtai priklausančių Lietuvos valstybei, grąžinimu³². LAGD buvo numaciusi 1994 m. parengti susitarimo dėl Lietuvos Metrikos ir kitų Lietuvai priklausančių dokumentų sugrąžinimo projektą³³. Tačiau Rusijos Federacija laikėsi nedviprasmiškos pozicijos: „Rusijos Federacijos archyvuose esantys išvežti iš Lietuvos dokumentai yra Rusijos archyvų fondo dalis ir turi likti šiame fonde, nebent būtų kitoks Rusijos Federacijos vadovybės sprendimas.“³⁴ Lietuva, nepriklausiusi Nepriklausomų Valstybių Sandraugai, kitokio atsakymo vargu ar galėjo tikėtis. Tuo metu Lietuva nebuvo ir ES šalis, tačiau ir 1995 metais aukš-

29 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos ir Lenkijos vyriausiosios archyvų direkcijos susitikimo komunikatas. Vilnius, 1994, spalio 26. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 95, l. 1.

30 Ten pat.

31 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos raštas Nr. 660 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės susitarimų įgyvendinimo“. Vilnius, 1993, gruodžio 22. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 110, l. 2.

32 Ten pat.

33 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos raštas Nr. 44 „Dėl išvežtų Lietuvos archyvų sugrąžinimo“. Vilnius, 1994, sausio 28. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 110, l. 9.

34 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos raštas Nr. 415 „Dėl archyvus liečiančių klausimų Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko vizitui į Rusijos Federaciją“. Vilnius, 1994, sausio 4. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 110, l. 32.

čiausiu lygiu keltas klausimas dėl dokumentų, išvežtų iš Lietuvos, sugražinimo. Tų metų balandžio mėnesį parengtas ir Lietuvos Respublikos ir Rusijos Tarybų Federacinės Respublikos archyvų bendradarbiavimo susitarimo projektas. Projekte nurodoma, kad dokumentai gali būti laikomi trofėjumi arba pasikeitimo objektu. Tačiau faktiškai susitarimas su Rusijos Federacija buvo pasirašytas tik 1999 metais.

Lietuvos archyvų departamentas 1999 m. lapkričio 22 d. pasirašė susitarimą su JAV lietuvių bendruomene. Departamentas įsipareigojo užtikrinti iš JAV lietuvių bendruomenės gautos informacijos apie jos saugomus dokumentus prieinamumą tyrinėtojams, taip pat sutvarkyti ir aprašyti iš bendruomenės gautus lituanistinius archyvinius dokumentus³⁵. Bendruomenė savo ruožtu įsipareigojo platinti ir rinkti Departamento parengtą Užsienyje esančių lituanistinių dokumentų registravimo anketą. Galima daryti prielaidą, kad tokia sutartis susijusi su Lietuvos Respublikos Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės atstovų komisijos 1999 m. rugsėjo 17 d. rezoliucija „Dėl Lietuvos Respublikos ir JAV gyvenančių lietuvių bendradarbiavimo kaupiant, sisteminant ir saugant lietuvių archyvus“, kurioje išreiškiamas susirūpinimas dėl JAV esančių lituanistinių archyvų išsaugojimo ir tikimasi Lietuvos Respublikos Vyriausybės metodinės ir finansinės paramos organizuojant JAV esančių lituanistinių archyvų tvarkymo, katalogizavimo ir informacinių žinybų rengimo darbus³⁶. Svarbu paminėti, kad Lietuvos archyvų departamento siūlymu Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos priemonėse taip pat buvo numatytas lituanistinių archyvų, esančių už Lietuvos ribų, paieškos ir kaupimo organizavimas 2000 metais, tačiau finansavimas iš valstybės biudžeto tam tikslui nebuvo numatytas, tad ir veikla apsiribojo tik priemonių planavimu³⁷. Įgyvendinant jau minėtą susitarimą, pagal Užsienyje esančių lituanistinių dokumentų registravimo anketą buvo pradėti rinkti duomenys.

Nuo 2011 m. Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklą tęsia Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba. Su Pasaulio

35 Lietuvos archyvų departamento ir JAV lietuvių bendruomenės sutartis. Čikaga, 1999, lapkričio 22. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 354, l. 1.

36 Lietuvos Respublikos Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės atstovų komisijos rezoliucija „Dėl Lietuvos Respublikos ir JAV gyvenančių lietuvių bendradarbiavimo kaupiant, sisteminant ir saugant lietuvių archyvus“. Vilnius, 1999, rugsėjo 17. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 354, l. 12.

37 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos raštas Nr. 10-1891 „Lietuvos Respublikos archyvų generaliniam direktoriui“. Vilnius, 1990, lapkričio 13. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, l. 41.

lietuvių bendruomenės valdyba³⁸ buvo pasirašytas atskiras susitarimas, numatantis tolesnius „Globalios Lietuvos“ programos įgyvendinimo veiksmus. Sutarta dėl atskiro klausimyno parengimo – jis platintas ne tik JAV, bet, tarpininkaujant Pasaulio lietuvių bendruomenės Archyvų grupės nariams, pasiekė kur kas daugiau šalių. Kalbant apie Lietuvos diasporą užsienyje būtina išskirti du aspektus: diasporos sukurtas dokumentinis paveldas (užsienyje įsteigtų organizacijų, privačių asmenų turimi dokumentai) ir diasporos saugomas dokumentinis paveldas, išgabentas iš Lietuvos ar glaudžiai susijęs su Lietuvos valstybingumu (pvz., Stasio Lozoraičio diplomatinės veiklos dokumentai). Valstybės archyvų saugomų dokumentų klasifikatorius papildytas specialia rubrika „Užsienio lietuvių fondai“³⁹. Tai leidžia vartotojams, nepaisant jų geografinės buvimo vietos, rasti informaciją apie valstybės archyvuose saugomus tokio pobūdžio fondus ir faktinę šių dokumentų saugojimo vietą.

ES ir daugelio kitų šalių archyvai yra atviri tyrėjams, istorikams, bet pasirašyti šalių bendradarbiavimo susitarimai padeda plėsti profesinį akiratį, gilinti bendrąsias žinias apie dokumentus ir dokumentų valdymo procesus. 2016 m. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Bosnijos ir Hercegovinos federaliniu archyvu⁴⁰, 2017 m. – su Kinijos archyvų administracija⁴¹. Pastarosios sutarties 2 straipsnyje nurodyta: „Šalys padės viena kitai vykdyti jas dominančių archyvinų dokumentų paiešką atitinkamos šalies archyvuose.“⁴² 2021 m. pasirašyta sutartis su Turkijos archyvų institucija, 2022 m. – Ispanijos Karalystės kultūros ir sporto ministerija⁴³. Neretai stokojama ne tik archyvarų, bet ir tyrėjų, galinčių atlikti paiešką dėl dokumentų kalbos. Todėl svarbu, kad atsiranda daugiau galimybių gauti ir profesionalią pagalbą identifikuojant su Lietuva susijusius dokumentus kitose valstybėse.

38 Pasaulio lietuvių bendruomenės valdybos ir Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos Užsienio lietuvių archyvų tvarkymo ir panaudojimo veiksmų planas Nr. V6-111. Vilnius, 2011, gegužės 2. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

39 Aprašų paieška. Prieinamas internetu: <<https://eais-pub.archyvai.lt/eais/faces/pages/forms/search/F3001.jspx>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

40 Tarpusavio supratimo memorandumas dėl bendradarbiavimo tarp Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Bosnijos ir Hercegovinos federalinio archyvo. Sarajevas, 2016, birželio 16. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

41 Kiti dokumentai. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/teisine-informacija_51/kiti-dokumentai/kiti-dokumentai_742.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

42 Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Kinijos archyvų administracijos susitarimo memorandumas. Pekinas, 2017, birželio 23. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

43 Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Ispanijos Karalystės kultūros ir sporto ministerijos supratimo memorandumas. Vilnius, 2022, vasario 28. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

ARCHYVINIŲ DOKUMENTŲ PAIEŠKOS IR JŲ REZULTATAI

Po 1990 m. buvo svarbu dar kartą sugrįžti prie iš Lietuvos valstybės archyvų išvežtų dokumentų. Norint identifikuoti tokius dokumentus, pirmiausia reikia turėti pakankamą įrodymą (įrašą) archyvinių dokumentų apskaitos dokumentuose, kad konkretaus fondo ar apyrašo dokumentai buvo konkretaus archyvo apskaitoje. Po 1990 m. dėmesys pirmiausia buvo nukreiptas į Rusijos ir Lietuvos dar 1920 metais sudarytą taikos sutartį ir galimybę susigrąžinti archyvinius dokumentus iš Rusijos. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba raštu kreipėsi į LAGD, nurodydama, kad, ruošdamasi Lietuvos Respublikos deryboms su TSRS, Valstybinės delegacijos deryboms Kultūros ekspertų grupė renka duomenis apie kultūros vertybių (archyvų, bibliotekų ir muziejų ir kt.) išvežimą į Rusijos imperiją, TSRS, jos respublikas, šio turto likimą, įskaitant jo grąžinimą į Lietuvą⁴⁴. Lietuvos valstybinio archyvo 1990 m. lapkričio 19 d. įsakymu Nr. 23 sudaryta komisija turėjo surinkti informaciją apie iš Lietuvos išvežtus archyvus. LAGD, remdamasi jos pirmtakų turėta informacija, pateikė duomenis apie dokumentus, kuriuose nurodyti iš Lietuvos ar į Lietuvą keliavę archyviniai dokumentai⁴⁵. Pateiktas Dokumentų apie archyvų judėjimą po II pasaulinio karo į Lietuvą ir iš jos sąrašas⁴⁶. LAGD 1993 m. teikė tokią informaciją suinteresuotoms įstaigoms: „Turimomis žiniomis, archyvinių dokumentų grobimas ir išvežimas už Lietuvos ir Lenkijos valstybės (Žečpospolitos) prasidėjo XVIII a. pabaigoje, po trečiojo padalinimo ir T. Kosčiuškos sukilimo nuslopinimo. Tada iš Varšuvos Metrika (Didžiojo kunigaikščio kanceliarijos archyvas) pergabenta į Peterburgą. Ypač intensyviai dokumentai buvo išvežami XIX a., iš po 1831 m. ir 1863 m. sukilimų uždarytų įstaigų (k. a. Vilniaus universiteto), represuojamų piliečių privačių dvarų, vienuolynų, bažnyčių. Daug archyvinių dokumentų išgabenta evakuojant įstaigas I ir II pasaulinių karų metu.“⁴⁷ Rašte

44 Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos raštas Nr. 10-1891 „Lietuvos Respublikos archyvų generaliniam direktoriui“. Vilnius, 1990, lapkričio 19. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, l. 41.

45 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 105 „Dėl dokumentų Lietuvos deryboms su TSRS“. Vilnius, 1990, gruodžio 5. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, l. 42.

46 Dokumentų apie archyvų judėjimo po II pasaulinio karo į Lietuvą ir iš jos sąrašas. Vilnius, 1990, gruodžio 4. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, l. 43.

47 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 321 „Dėl Lietuvos archyvinių dokumentų sugrąžinimo iš Rusijos Federacijos“. Vilnius, 1993, liepos 3. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 72, l. 51.

išreiškiamas apgailėstavimas, kad išsamios išvežtų vertybių apskaitos nėra, nes jos nebuvo kaip reikiant inventorizuotos. Taip pat nurodoma, kad archyvinio turto paieškoms 1920–1940 m. stigo specialistų ir lėšų, o sovietinės okupacijos metais ieškoti išvežtų archyvų neleido tuometinė imperialistinė Maskvos politika⁴⁸. Rašte siūloma teikti kreipimąsi dėl iš Rusijos imperijos išvežtų dokumentų (Lietuvos Metrikos) ir pateikiamas Žinomų archyvinių fondų, esančių Rusijos Federacijoje, kurie turi būti sugrąžinti į Lietuvą, sąrašas⁴⁹. Šiame sąrašė – Lietuvos Metrika, Jėzuitų dvarų fundaciniai užsakymai (kolekcija), Vilniaus observatorijos dokumentai, Vilniaus universiteto ir Vilniaus observatorijos knygos, Vilniaus viešosios bibliotekos rankraščiai ir knygos, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos (1918–1940 m.) knygos, spauda, tarnautojų asmens bylos ir kt., Lietuvos valstybės (1918–1940 m.) Prezidento kanceliarijos, SSRS valstybės saugumo komiteto (KGB) LTSR padalinio, LTSR respublikinių ir rajonų komitetų karinių komisariatų, taip pat VKP (b) CK Lietuvos biuro (1944–1947 m.) dokumentai⁵⁰. Minėtame sąrašė yra ir pasta-ba: „Kiti Lietuvos archyvų profilio dokumentai ir fondai bus pateikti juos sura-dus“, o tai rodo apie numatomus identifikavimo darbus pačiuose archyvuose. Toks sąrašas ne kartą buvo siunčiamas institucijoms, teikiant informaciją dėl susigrąžintinių dokumentų, inicijuojant susigrąžintinių dokumentų klausimą. Vėlesniuose LAGD susirašinėjimo dokumentuose susigrąžinimo klausimas ne-bėra keliamas. Tai rodo ir pasirašomos bendradarbiavimo sutartys, pagal kurias susitarta keistis informacija apie šalims rūpimus dokumentus, keistis jų kopi-jomis, bendradarbiauti organizuojant parodas.

Valstybės archyvai pagal jų veiklą reglamentuojančius nuostatus kaupia tam tikro laikotarpio dokumentus. Su Lietuva susiję dokumentai valstybės archyvų veikloje, ypač rengiant veiklos planavimo dokumentus, nurodomi kaip *valstybės archyvo, remiantis paieškos priemonėmis ar kitu būdu, nustatyti su Lietuva susiję do-kumentai, saugomi ne lietuvių organizacijų (nacionaliniuose archyvuose, institutuo-*

48 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 321 „Dėl Lietuvos archyvinių dokumentų sugrąžinimo iš Rusijos Federacijos“. Vilnius, 1993, liepos 3. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 72, l. 51.

49 Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 321 „Dėl Lietuvos archyvinių dokumentų sugrąžinimo iš Rusijos Federacijos“. Vilnius, 1993, liepos 3. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 72, l. 54.

50 Žinomų archyvinių fondų, esančių Rusijos Federacijoje, kurie turi būti sugrąžinti į Lietuvą, sąrašas. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 321 „Dėl Lietuvos archyvinių dokumentų sugrąžinimo iš Rusijos Federacijos“. Vilnius, 1993, liepos 3. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 72, l. 56–57.

se, muziejuose ar pan.), ar asmenų užsienyje saugomi su Lietuva susiję dokumentai⁵¹. Lietuvos valstybės archyvai, kaip ir kitos atminties institucijos, 2011 m. įsitraukė į „Globalios Lietuvos“ programą, tačiau papildomas finansavimas šiai programai vykdyti nebuvo numatytas. Iš Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos, kaip asignavimų valdytojos, „Globalios Lietuvos“ programos veikloms per metus skiriama 6 tūkst. eurų, šias lėšas paskirstant tarp archyvų, numaćiusių konkrečius veiksmus (komandiruotes ar kt.). Būtent susipažįstant su dokumentais (jų turiniu) ir galima identifikuoti, ar konkretūs dokumentai sietini su Lietuva, kokį laikotarpį jie atspindi, kokio reikšmingumo jie yra. Svarbu ir tai, kad neretai į vieną ar kitą užsienio šalį tenka komandiruoti skirtingas kompetencijas turinčius valstybės archyvų darbuotojus – išmanančius popierinių dokumentų tvarkymą ir aprašymą ar vaizdo ir garso dokumentų specifiką. Siekiant didesnių galimybių teikti metodinę dokumentų tvarkymo ir aprašymo pagalbą užsienyje esantiems dokumentinio paveldo saugotojams ar dokumentų paieškos veikloms, papildomo finansavimo ieškoma kreipiantis į Lietuvos Respublikos kultūros ministeriją ar teikiant paraiškas Lietuvos kultūros tarybai. Tačiau ir vienu, ir kitu atveju paraiškos ar projektai pirmiausia turi būti įvertinti ekspertų, tad toks papildomo finansavimo užsitikrinimo būdas neleidžia sistemingai planuoti veiklų. Valstybės archyvai naudojami ir užsienio šalių viešai internetu skelbiamais saugomų dokumentų paieškos ir aprašymo dokumentais (apyrašais, katalogų informacija)⁵², tačiau tai labiau pasirengimo komandiruotėje numatytam darbui atlikti priemonė.

Tyrėjams ir kitiems valstybės archyvų paslaugų gavėjams itin svarbu, kokie dokumentai nuo 1990 m. pasiekė valstybės archyvų saugyklas ir (ar) skaityklas. Valstybės archyvų 1990 m. ataskaitose informacijos apie susigrąžintus ar iš užsienio šalių perimtus dokumentus nėra. 1991 m. ataskaitų duomenimis, valstybės archyvai iš užsienio gavo 2 458 bylas, 1992 m. – 5, 1993 m. – 905 bylas. Lietuvos valstybės istorijos archyvas, atsiskaitydamas už 1993 m., pažymi: „Gauti kai kurie Radvilų fondų aprašai (mainais už atitinkamus mūsų fondų aprašus) iš Baltarusijos valstybinio istorijos archyvo Minske, pargabenta apie 900 s. v. buv. Kauno tvirtovės dokumentų iš Rusijos Federacijos karo istorijos archyvo Maskvoje <...>“⁵³. Nuo 1999 m. kur kas daugiau rašytinių dokumentų

51 Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos raštas Nr. (1.17 E)V4-438 „Dėl patikslintų 2019 m. veiklos planų projektų pateikimo“. Vilnius, 2018, spalio 3. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

52 Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos 2016 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2017, vasario 13. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

53 Lietuvos valstybinio istorijos archyvo raštas Nr. 45 „Dėl archyvo darbo 1993 metais“.

gaunama mikrofilmų pavidalu nei originalų (pvz., 1999 m. – 69 642 mikrofilmų kadrai). Be rašytinių dokumentų, Lietuvą pasiekia ir vaizdo bei garso dokumentai (nuo 1991 m.). Iš tokių dokumentų grupės daugiau perimama garso dokumentų (pvz., 1999 m. perimti 3 446 garso dokumentai (saugojimo vienetais)). Paminėtina, kad valstybės archyvai kasmet viešai pateikia informaciją, kokius dokumentus iš užsienio jie gauna. Dokumentų paieškų rezultatyvumui įtakos turi ir valstybės archyvų užmegzti dalykiniai ryšiai, konkretaus archyvo darbuotojų iniciatyvumas.

Pažymėtina, kad šiuo metu nėra vieno informacinio telkinio, kuriuo naudodamasis vartotojas prieitų prie informacijos apie valstybės archyvų identifikuotus ir (ar) saugomus su Lietuva susijusius dokumentus. Interneto svetainėje www.archyvai.lt skiltyje „Iš užsienio gauti archyviniai dokumentai“⁵⁴ yra pateikiama informacija apie konkrečiais kalendoriniais metais valstybės archyvams perduotus dokumentus. Vartotojų patogumui prieinama ir kita suvestinė informacija „Lietuvos išėivijos fondai“⁵⁵. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos valdomoje Elektroninio archyvo informacinėje sistemoje yra išskirta atskira rubrika „Užsienio lietuvių archyvai“. Valstybės archyvai turi ne vieną skaitmeninę kolekciją, kurioje taip pat prieinama atitinkama informacija.

Iš užsienio šalių Lietuvos valstybės archyvų perimtus saugoti dokumentus galima suskirstyti į šias grupes:

LDK ir Rusijos imperijos laikotarpių dokumentai. Bene labiausiai koordinuoti vyko ir tebevyksta keitimasis dokumentais tarp Lietuvos valstybės archyvų (Lietuvos valstybės istorijos archyvo, Lietuvos centrinio valstybės archyvo) ir Lenkijos valstybės archyvų. Lietuvos valstybės istorijos archyvui buvo perduoti ne vieno fondo mikrofilmai: „Lietuvos Metrika“ (pvz.: 2009 m. – 78 697 mikrofilmų kadrai), „Varšuvos Radvilų archyvas“, „Pliaterių iš Antazavės archyvas“, Oginskių giminės dokumentai, Zabielių, Pilsudskių-Giniatovičių archyviniai dokumentai. Metrika Lietuvoje taip pat saugoma mikrofilmų, kuriuos perdavė Rusijos valstybinis senųjų aktų archyvas, Lenkijos senųjų aktų archyvas, pavidalu. Lietuvos valstybės istorijos archyvui, siekiant sukaupti visą rinkinį, teko įsigyti minėtos Metrikos knygų kopijų⁵⁶. 2011 m. Rusijos valstybinis istorijos

Vilnius, 1994, sausio 27. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 68, l. 23.

54 Iš užsienio gauti archyviniai dokumentai. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienis_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

55 Išėivijos fondai. Prieinamas internetu: <<https://www.archyvai.lt/lt/iseivijos-fondai.html>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

56 1990–2000 m. iš užsienio gauti archyviniai dokumentai. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienis_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

archyvas Sankt Peterburge perdavė Vilniaus universiteto uždarymo dokumentų skaitmenines kopijas ir Lietuvos Metrikos aprašus. Nurodyto laikotarpio dokumentai skaitmeninių kopijų pavidalu pasiekdavo ne tik Lietuvos valstybės istorijos archyvą, bet ir regioninius archyvus. Baltarusijos nacionalinis istorijos archyvas 2012 m. perdavė Prienų seniūnijos inventorių⁵⁷, Kalvarijos parapiinės bažnyčios inventorių. Nurodyto laikotarpio dokumentai neretai yra atskirų kryptingų paieškų, o kartu ir atskirai vykdomų projektų rezultatas (pavyzdžiui, Lietuvos valstybės istorijos archyvas iš asociacijos „Lietuvių tiltai“ gavo 85 sąlyginius vienetus dokumentų, saugomų Tobolsko srities (Rusija) archyve⁵⁸. Šios kopijos prieinamos archyvo skaitytojams).

Tarpukario Lietuvos, Lietuvai 1940–1990 m. atstovavusių institucijų ar asmenų dokumentai – tai diplomatinių atstovybių ir kitų nepriklausomai Lietuvai atstovavusių organizacijų dokumentai. Tarpininkaujant Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijai, Lietuvos centrinę valstybės archyvą pasiekė diplomatų Stasio Lozoraičio (jaunesniojo), Antano Liutkaus, Martyno Yčo, Igno Šeinaus, Vytauto Gylio, Edvardo Turausko ir kitų diplomatų dokumentai. Taip pat į Lietuvą pargabenti Lietuvos konsulatų Kanadoje, Čikagoje, Niujorke, Ciuriche ar Palestinoje, Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone⁵⁹ dokumentai. Užsienio reikalų ministerija Lietuvos centriniam valstybės archyvui perdavė ir prieškario Lietuvos diplomato, Lietuvos pasiuntinybės Prancūzijoje bendradarbio Antano Liutkaus nuotraukų suskaitmenintas kopijas⁶⁰. Šiame archyve saugomi ir Lietuvos Respublikos Prezidento Kazio Griniaus ir jo šeimos dokumentai. Lietuvą pasiekė Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (VLIK'o) ir Tautos fondo dokumentai (2013–2014 m.), Kanadoje išsaugotos tarpukario Lietuvos tarptautinės sutartys⁶¹.

Siekiant atspindėti vieną ar kitą istorinį laikotarpį, pasiekimus ar kūrybos rezultatus, archyvams labai svarbūs ir visuomenės veikėjai, kūrėjai. Todėl kita reikšminga dokumentinio paveldo dalis, pasiekianti valstybės archyvus, –

57 2012 metais iš užsienio gautų archyvinių dokumentų suvestinė. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienis_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

58 Lietuvos valstybės istorijos archyvo 2018 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2019, sausio 24. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

59 2011 metais iš užsienio gautų archyvinių dokumentų suvestinė. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienis_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

60 Ten pat.

61 Lietuvos centriniam valstybės archyvui grąžintos svarbiausios tarpukario Lietuvos tarptautinės sutartys. Prieinamas internetu: <<https://www.archyvai.lt/lt/lcva/lietuovs-centriniam-valstybes-z45d.html>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

asmenų fondai. Į valstybės archyvus buvo perduoti Kazio Bobelio, Lozoraičių šeimos, dailininko Žibunto Mikšio, choreografo Vytauto Beliajaus, kompozitoriaus Fausto Strolis, Lietuvos nuolatinės atstovės UNESCO Ugnės Karvelis, poeto Juozo Mikšto, žurnalisto Balio Gražulio, dainininkės Elžbietos Kardelienės, Tomo Remeikio dokumentai. Asmenų fondus dažniausiai perduoda fiziniai asmenys – dokumentų sudarytojų giminaičiai ar kiti artimi asmenys. Geografija gana plati: JAV, Izraelis, Kanada, Australija, Vokietija, Anglija, Prancūzija ir Rytų Europos šalys. Tokio pobūdžio dokumentus priima saugoti tiek Lietuvos centrinis valstybės archyvas, tiek Lietuvos literatūros ir meno archyvas.

Užsienyje veikusių nevalstybinių organizacijų dokumentai. Lietuvoje saugomi Filadelfijos (JAV) lietuvių bendruomenės garso įrašai ir fotografijos, JAV lietuvių radijo „Margutis“ garso įrašai, JAV lietuvių bendruomenės tarybos, Amerikos lietuvių kultūros archyvo, Kanberos lietuvių bendruomenės sąjungos, laikraščio „Europos lietuvis“ dokumentai, Kanados lietuvių muziejaus archyvas, Adelaidės lietuvių radijo laidos. Valstybės archyvus pasiekia ir atskiri dokumentų rinkiniai. 2000 m. Lietuvos archyvams buvo perduota Pasaulio lietuvių bendruomenės dovana – JAV valstybės departamento santykių su Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija ir kitomis Baltijos valstybių užsienio reikalų ministerijomis dokumentai mikrofilmų pavidalu. Pasaulio lietuvių bendruomenė ir Lietuvos archyvų departamentas 2004-12-03 pasirašė Bendradarbiavimo dėl projekto „Lietuvos partizanų ir antisovietinio pasipriešinimo dokumentų kaupimas ir informacijos apie juos rinkimas“ įgyvendinimo sutartį. Šios sutarties priede išsipareigojama rinkti ir kaupti informaciją apie pas fizinius ir juridinius asmenis saugomus Lietuvos partizanų ir antisovietinio pasipriešinimo dokumentus, esant galimybei priimti juos valstybiniam saugojimui arba pagaminti jų kopijas, surinkti ir sudaryti rezistencijos dokumentų registrą.

Dar viena išskirtina grupė – sovietinių represinių institucijų, veikusių Lietuvoje, dokumentai. Lietuvos ypatingasis archyvas mikrofilmų pavidalu saugo 2001 m. iš Rusijos Federacijos archyvų gautus SSRS NKVD-MVD sekretoriato, SSRS NKVD filtracinių-patikrinimų lagerių skyriaus dokumentus, SSRS MVD kalėjimų skyriaus dokumentus ir kitų padalinių dokumentus.

Detaliau susipažinus su valstybės archyvų viešai pateikiama informacija apie nuo 1990 m. iš užsienio priimtus dokumentus (jų kopijas), darytina išvada, kad su Lietuva susijusių dokumentų identifikavimas yra tęstinė, sistemingai vykdoma veikla. Galbūt finansinės ar žmogiškųjų išteklių galimybės nėra didelės, bet sukaupia ir viešai skelbiama informacija leidžia kryptingai vykdyti paieškas pagal konkretų fondą (dokumentų rinkinį) ar archyvo profilį.

Lietuvos valstybės archyvai su Lietuva susijusio dokumentinio paveldo kaupimo nesieja tik su dokumentų fizine forma. Archyvai kaupia analoginius ir skaitmeninius kultūros išteklius, juos aprašo ir rūpinasi jų interaktyvia prieiga. Skaitmeninės kultūros objektų kaupimas ir aprašomosios informacijos sklaida pasitelkiant keletą informacijos paieškos priemonių apsunkina informacijos pasiekiamumą. Todėl informacijos kaupimas (aprašomosios ir kt.) ir jos pateikimas viešai prieigai, vartotojui sudarant galimybę šia paslauga pasinaudoti vieno langelio principu, turėtų tapti valstybinės archyvų sistemos įstaigų prioritetine veikla.

Lietuvos įstatyminis reguliavimas sudarė teises galimybes valstybės archyvams priimti savarankiškus sprendimus dėl su Lietuva susijusių dokumentų kaupimo strategijos ir aktyviau įsitraukti į politiką formuojančių valdžios institucijų koordinuojamas bei skaitmeninio kultūros paveldo aktualinimo veiklas. Tai leidžia dokumentinio paveldo paieškas vykdyti tiesiogiai susipažįstant su dokumentais jų saugojimo vietose, bendradarbiavimo sutarčių pagrindu ar tiesiog identifikuojant dokumentus viešai prieinamose jų saugotojų paieškos priemonėse. Įvertinus tas aplinkybes, kad galimybės turėti tam tikrų dokumentų originalus yra ribotos, svarbu ir toliau užtikrinti prieigą prie informacijos apie tokius dokumentus.

Vykdam archyvinių dokumentų paieškas, būtina vertinti ne pavienius užsienio lietuvių disponuojamus išliekamąją vertę turinčius dokumentus, o dokumentų visumą, pačių dokumentų ar informacijos apie juos prieinamumą suinteresuotiems asmenims. Tik tokiu atveju galima įvertinti dokumentų rinkinių išsamumą ir jų sąsajas su kitų atminties institucijų saugomais dokumentais.

Šaltiniai ir literatūra

Archyviniai šaltiniai

1. 1990–2000 m. iš užsienio gauti archyviniai dokumentai. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienis_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
2. 2011 metais iš užsienio gautų archyvinių dokumentų suvestinė. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienis_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
3. 2012 metais iš užsienio gautų archyvinių dokumentų suvestinė. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienis_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
4. 2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programa. Vilnius, 2021, rugsėjo 29. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a4bc48c021db11eca51399bc661f78e7>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
5. 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas. Vilnius, 2020, rugsėjo 9. Prieinamas interne-

- tu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d492e050f7dd11ea12ad7c04a383ca0>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
6. Aprašų paieška. Prieinamas internetu: <<https://eais-pub.archyvai.lt/eais/faces/pages/forms/search/F3001.jsp>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
 7. Dokumentų apie archyvų judėjimo po II pasaulinio karo į Lietuvą ir iš jos sąrašas. Vilnius, 1990, gruodžio 4. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, 43–54 lap.
 8. Iš užsienio gauti archyviniai dokumentai. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/uzsienio_dokumentai.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
 9. Išeivijos fondai. Prieinamas internetu: <<https://www.archyvai.lt/lt/iseivijos-fondai.html>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
 10. Kiti dokumentai. Prieinamas internetu: <https://www.archyvai.lt/lt/teisine-informacija_51/kiti-dokumentai/kiti-dokumentai_742.html> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
 11. Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų planas. Vilnius, 2020, lapkričio 16. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/7d012370280b11eb932eb1ed7f923910>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
 12. Lietuvos archyvų departamento ir JAV lietuvių bendruomenės sutartis. Čikaga, 1999, Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 354, 1–2 lap.
 13. Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 748 „Dėl tarptautinių sutarčių vykdymo“. Vilnius, 1995, lapkričio 28. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 141, 228–229 lap.
 14. Lietuvos archyvų fondo dokumentų, esančių užsienio valstybėse, paieškų ir susigrąžinimo programa: projektas. Vilnius, 1992. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 47, 1–5 lap.
 15. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos ir Lenkijos vyriausiosios archyvų direkcijos susitikimo komunikatas. Vilnius, 1994, spalio 26. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 95, 1 lap.
 16. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės įsakymas Nr. 1 „Dėl Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos pradžios“. Vilnius, 1990, rugpjūčio 17. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 1, 1 lap.
 17. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 66. Vilnius, 1990, spalio 22. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, 10 lap.
 18. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos vyriausybės raštas Nr. 105 „Dėl dokumentų Lietuvos deryboms su TSRS“. Vilnius, 1990, gruodžio 5. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, 42–54 lap.
 19. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės raštas Nr. 321 „Dėl Lietuvos archyvinių dokumentų sugrąžinimo iš Rusijos Federacijos“. Vilnius, 1993, liepos 3. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 72, 51–54 lap.
 20. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir valstybinių archyvų komandiruočių planas 1993 metais. Vilnius, 1992. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 47, 22–23 lap.
 21. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos raštas Nr. 415 „Dėl archyvus liečiančių klausimų Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko vizitui į Rusijos Federaciją“. Vilnius, 1994, sausio 4. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 110, 32–34 lap.
 22. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos raštas Nr. 44 „Dėl išvežtų Lietuvos archyvų sugrą-

- žinimo“. Vilnius, 1994, sausio 28. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 110, 9–10 lap.
23. Lietuvos archyvų generalinės direkcijos raštas Nr. 660 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Rusijos Federacijos Vyriausybės susitarimų įgyvendinimo“. Vilnius, 1993, gruodžio 22. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 110, 2 lap.
24. Lietuvos centriniam valstybės archyvuui gražintos svarbiausios tarpukario Lietuvos tarptautinės sutartys. Prieinamas internetu: <<https://www.archyvai.lt/lt/lcva/lietuvas-centriniam-valstybes-z45d.html>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 2 d.].
25. Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas. Vilnius, 1995, gruodžio 5 d. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
26. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos raštas Nr. 10-1891 „Lietuvos Respublikos archyvų generaliniam direktoriui“. Vilnius, 1990, lapkričio 13. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 7, 41 lap.
27. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių įstatymas. Vilnius, sausio 23. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C5DA698A4015>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
28. Lietuvos Respublikos Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės atstovų komisijos rezoliucija „Dėl Lietuvos Respublikos ir JAV gyvenančių lietuvių bendradarbiavimo kaupiant, sisteminant ir saugant lietuvių archyvus“. Vilnius, 1999, rugsėjo 17. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 354, 12 lap.
29. Lietuvos TSR archyvų įstatymas. Vilnius, 1990, vasario 13. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F079527298F9>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
30. Lietuvos valstybės istorijos archyvo 2018 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2019, sausio 24. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.
31. Lietuvos valstybinio archyvų fondo nuostatai. Vilnius, 1993, vasario 23. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.71CFA3CD54D3>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
32. Lietuvos valstybinio archyvų fondo nuostatai. Vilnius, 1996, gegužės 13. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C0F9C9C3CBB6>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
33. Lietuvos valstybinio istorijos archyvo raštas Nr. 45 „Dėl archyvo darbo 1993 metais“. Vilnius, 1994, sausio 27. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 68, 22–24 lap.
34. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos 2016 m. veiklos ataskaita. Vilnius, 2017, vasario 13. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.
35. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Ispanijos Karalystės kultūros ir sporto ministerijos supratimo memorandumas. Vilnius, 2022, vasario 28. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.
36. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Kinijos archyvų administracijos susitarimo memorandumas. Pekinas, 2017, birželio 23. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.
37. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos raštas Nr. (1.17 E)V4-438 „Dėl patikslintų 2019 m. veiklos planų projektų pateikimo“. Vilnius, 2018, spalio 3. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.
38. Nacionalinio dokumentų fondo papildymo taisyklės. Vilnius, 2006, lapkričio 22. Prieinamas internetu: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2D5A2554D503>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

39. Pasaulio lietuvių bendruomenės valdymo ir Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos Užsienio lietuvių archyvų tvarkymo ir panaudojimo veiksmų planas Nr. V6-111. Vilnius, 2011, gegužės 2. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.
40. Sutartis dėl bendradarbiavimo tarp Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Vyriausiosios archyvų valdybos prie Baltarusijos Respublikos Ministrų Tarybos. Vilnius, 1992, vasario 26. Lietuvos valstybės naujasis archyvas, f. 71, ap. 1, b. 21, 1–3 lap.
41. Tarpusavio supratimo memorandumas dėl bendradarbiavimo tarp Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos ir Bosnijos ir Hercegovinos federalinio archyvo. Sarajevas, 2016, birželio 16. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

1. GILLILAND, Anne J. Networking Records in Their Diaspora: a Reconceptualisation of „Displaced Records“ in a Postnational World. In *Displaced Archives*. London: Routledge, 2018, p. 180–195. ISBN 978-0-367-19307-2.
2. HIRIBARREN, Vincent. Hiding the Colonial Past?: a Comparison of European Archival Policies. In *Displaced Archives*. London: Routledge, 2018, p. 74–195.
3. KECSKEMETI, Charles. Archives Seizures: the Evolution of International Law. In *Displaced Archives*. London: Routledge, 2018, p. 13–20. ISBN 978-0-367-19307-2.
4. KIAUPA, Zigmantas. *Lietuvos kultūros vertybių kelionės iki 1990 m.: praradimai ir sugrįžimai*. Vilnius: Versus aureus, 2006, 141 p. ISBN 9955699434.
5. LOWRY, James. Introduction: Displaced Archives. In *Displaced archives*. London: Routledge, 2018, p. 1–11. ISBN 978-0-367-19307-2.